

NO TAUTAS PAR NĀCIJU: ASPAZIJAS UN RAIŅA DAIĻRADE

Kultūras socioloģijas skatījumā

Dagmāra Beitnere-Le Galla
dbeitnere@gmail.com

Atslēgas vārdi: pašizpratne, sociālais raksturs, nacionālā pašapziņa, mitoloģiskais, kultūras un politiskais nacionālisms

Latviešu nācijas veidošanās, kura sākās 19. gs., bija sarežģīts periods. Baltvācu sabiedrība brīdināja latviešu pirmos intelektuāļus necensties attīstīt latviešu pašvērtību, jo te simts gadus latviešiem nebūšot ne sava universitāte, ne teātris. Tāpēc bija daudzi, kuri izvēlējās vieglāku ceļu — pāriet “vāciešos” — kultūras identitātē, kas pavēra iespēju iegūt augstāku sociālu statusu sev un bērniem. Vienlaikus carisms tiecās pievērst latviešu interesi savai kultūrai, valodai un ticībai — gan ar izglītības iespējām lielākajās Krievijas augstskolās, gan iesaistot latviešu Sibīrijas un citu Krievijas apgabalu kolonizācijā ar zemes iegūšanas iespējām. Baltvācu augstprātība un krievu nesistemātiskie pārtautošanas draudi bija divas pretējas tendences, kuru pretrunīgajā vidē un noskaņās veidojās latviešu pašapziņa. Starp divām kultūras identitātēm — vācu un krievu, veidojās un nostiprinājās latviešu intelektuāļu pašizpratne par latviešu valodas un kultūras pašvērtību. Vēsturiski nelielā laika periodā latvieši, līdzīgi kā igauņi un lietuvieši, ar mākslas tēlu palīdzību savu neskaidro etnisko kopību pārvērs modernā politiskā nācijā. 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā latviešu intelektuālā vidē iezīmējas divas virsotnes — Aspazija un Rainis. Rakstā autore ieskatās abu dzejnieku daiļradē, lai pētītu, kā viņu personiskā attieksme reflektēja latviešu pašapziņā ceļā no tautas par nāciju.

Nacionālā apziņa

19. gs. tiek dēvēts par moderno nācijas veidošanās laikmetu¹. Nāciju veidošanās procesam ir dažādi ceļi. Viens no tiem — rietumnieciskā koncepcija — ir saistīta ar teritoriālo kopību (telpiskumu), kā arī ideju un sapratnes kopību — kas mēs esam². To parasti formulē nelielas intelektuāļu grupas, kuras visbiežāk ar mākslas tēliem un kultūras stāstiem piedāvā pašizpratnes aprakstus un ar attieksmi veicina saskaņošanu. Socioloģiski to apraksta kā asimetrisku un sinerģisku procesu. Atskatoties uz notikumiem vēsturē,

nereti tos uztver it kā pašsaprotami, ka tiem tā arī vajadzēja notikt. Taču sociētālie procesi ir daudz sarežģītāki un, no gadu simta distancēs, daudzas niansas izplēn. Varam meklēt atbildes šodien no jauna, kā veidojās latviešu pašizpratne un pašvērtības apziņa 19. gadsimtā? Kā tika panākta kolektīva pašizpratnes atzišana? Tie ir jautājumi, kuri šodien paver iespēju, atskatoties, ieskatīties sevī un pārjautāt, kā jūtas mūsu pašapziņa šodien.

Valsti spēj veidot cilvēki ar pašapziņu par kopīgu piederību valodai, teritorijai un kultūrai kopumā. Kopīgā likteņa apzināšanās

nostiprina ticību un atbildību par savu valsti. Kā radās nācijas apziņa? Kā laikmeta radīta pašizpratne spēja vienlaikus iemārot cilvēku galvās? Un vai tikai galvās? Sociālie procesi, kuri risinājās 19. gs. beigās, ar urbanizāciju, industrializāciju, emancipāciju — ir jaunā laikmeta raksturojumi. Jauno sociālo nosacījumu rezultāts bija arī nacionālisma idejas, kuras ir gan politisks princips, gan arī jūtas. Nacionālā apziņa un pašapziņa, saskaņā ar E. Gelneru, ir griba un kultūra, kuru šodien saprot kā kopīgu kultūru, bet kura ir iekšēji mobila un mainīga³. Konstruktīvisma teorijas norāda uz nacionālo identitāti kā kultūras konstrukciju (līdzīgi kā sociālais dzimums, valsts, sociālās institūcijas utt.), un arī kā mītu, kas sniedz noteiktu ideju sintēzi, kas tās savieno ar dzīvi. Nacionālās jūtas neracionālā veidā spēj sniegt pašizpratni (kas es esmu?), pamatot piederību etniskai grupai ar nozīmi šādai piederībai (kas mēs esam?). Racionālisma laikmetā nacionālās jūtas nozīmē piederību jūtu kopienai (*community of feeling*), tā sabiedrībā ģenerē enerģiju kopības atbalstam vai noliegumam. Filozofs M. Šēlers norāda uz divām šo emociju specifiskācijām: 1) dalībnieki saprot kopējas emocijas un arī objektus, kas izraisa tādas emocijas; 2) ne vienmēr novērtē šo emociju kolektīvo dabu⁴. Nacionālisma pētnieks E. Smits norāda, ka “Nacionālās identitātes rietumnieciskais modelis nācijas uzskatīja par kultūrtaipā kopienām, kuru locekļus apvienoja (ja ne pilnīgi vienādoja) ar vēsturi saistītas atmiņas, mīti, simboli un tradīcijas.”⁵ Identitātes un piederības jūtas arī šodien tiek uztvertas kā iemācīta un apgūta kultūras piederība, tā var būt racionāla un balstīta tikai piederības sajūtā kopīgai vēsturei un pieredzei, kurā svarīga ir valodas loma.

Mūsdienu globalizācijas procesi liek pārdomāt, vai nacionālā pašapziņa ir aizejošā laikmeta mantojums, jo abi pasaules kari iezīmēja akadēmisku skatījumu uz nācijām kā militāro konfliktu veicinātājam. Sākoties etnocentriskuma kustībai, Rietumu sabiedrībā

no jauna radās interese par nacionālisma jautājumiem⁶. Jautājumi par nacionālo pašapziņu Eiropas vecajās demokrātijās tiek uzlūkoti kā pašsaprotami un neprasa pētniecības uzmanību. Taču Austrumeiropas sabiedrībām pēc demokrātisko valstu atjaunošanas 1991. g., šie jautājumi liek vēlreiz palūkoties pagātnē un izprast nacionālo jūtu veidošanu, to iespaidu uz katra cilvēka dzīvi, jo tie saistās ar svarīgu konceptu par drošu valsti (*secure state*) un pilsoņu spēju to aizstāvēt un attīstīt⁷. Nacionālās pašapziņas veidošanās vēsturiskā pieredze šodien ir svarīga, jo vairākas paaudzes piedzīvoja pašizpratnes deformācijas — nacionālās valsts zaudējums un inkorporācija PSRS ar visiem padomju sistēmas ideoloģijas uzstādījumiem. Tāpēc sabiedrības pienākums un uzdevums ir vētīt un pārlikt intelektuālā mantojuma izpratni un eksaminēt pašiem sevi, pārlikt attieksmes un attiecības, ko veidojusi aizejošā perioda ideoloģija. Šajā lielo gadadienu gadā ir svarīgi ieskatīties Raiņa daiļradē, jo padomju literatūrā tā tika interpretēta atbilstoši valdošajiem uzstādījumiem, uzsverot viņa piederību cīnītājiem par darbaļaužu tiesībām un sociālo taisnīgumu. Padomju periodā izdotie Raiņa Kopoti raksti aptver gandrīz visu viņa domu un ideju dzīvi, kurā šodien ir iespēja saskatīt nācijas augstās kultūras veidojošu asi. Aspazijas vērtējums padomju periodā bija piezēmētāks — viņu saprata kā pilsoniskās sabiedrības ideju paudēju, tāpēc atvirzīta Raiņa daiļrades ēnā. Jubilejas gads dod papildu iespēju palūkoties uz abu mantojumu bez šķiriska novērtējuma. Viņu klātbūtne latviešu literatūrā ir svarīga ne tikai Latvijas, bet arī Eiropas mērogā⁸, tāpat jautājumā par kultūras nacionālisma posmu latviešu tapšanā par nāciju.

Visa 20. gs. garumā ir patērēts milzums enerģijas — gan nacionālos mītus veidojot, gan gadsimta nobeigumā tos atmaskojot, līdz šodien piedzīvojam laiku, kad katrs indivīds ir brīvs noteikt pats sev, kāda loma viņa dzīvē ir nacionālai pašapziņai. Raiņa sapņotā brīvība ir atgūta, un šodien varam jautāt, vai

tā palīdz saprast sevi un piederību savai valstij? Globalizācijas procesi, kuri draudēja ar nacionālo valstu vājināšanu vai to izzušanu, ir diversificējušies, tāpēc varam pārlūkot, ko šodien mums vēstī Aspazijas un Raiņa pieredze, idejas un stāja?

Intelektuāļu loma nāciju veidošanās laikmetā

19. gs. veidojās turīgu latviešu vide, kura līdzās citām grupām jaunajā ekonomiskās saimniecības modelī tiecās pēc izglītības un nodarbojās ar uzņēmējdarbību. Laikmets caur kultūru, izglītību un turību radīja iespēju izmantot sociālos liftus, kas dažādu slāņu pārstāvjiem ļāva piedalīties sociālos procesos, kurus šodien zinām it kā no ārpuses. Taču kā nāciju veidojošie procesi izskatījās no iekšpuses, ar kādām idejām, šodien teiktu — naratīviem, referentās grupas pārstāvji uzrunāja savu sabiedrību? Kādas idejas viņi ielika savos vēstījumos? Šodien no jauna ir svarīgi atzīt, ka viens no nacionālas valsts veidošanās un pastāvēšanas noteikumiem ir tās intelektuālās elites gatavība saprast sevi, kā arī pašizpratnes viedokļus raidīt sabiedrībai. Jaunā laikmeta idejas 19. gs. izteica intelektuālās elites daļa. D. Rīsmans to attiecināja uz otro sociālā rakstura tipu — visus savus radošos spēkus atdot sabiedrībai, tās pašapziņai un kultūras un sociālās vērtības apziņas veidošanai⁹.

Aspazijas un Raiņa laikabiedrs profesors Roberts Vipera 1927. g. rakstā "Inteligences vēsturiskā loma" analizē inteligenci kā ideju radītāju. R. Vipera uzsver, ka tās loma vēsturē bijusi dažāda — ir bijuši radītāji, apgaismotāji jeb reformatori, revolucionāri (ārdītāji) un kultūras atjaunotāji. Katram no šiem tiem ir noteikts uzdevums vai misija¹⁰. Viņi ir referentā grupa, kura izsaka laikmeta garu, formulē idejas un sarunājas ar savu sabiedrību. Sabiedrības autoritātēm vēsturē ir bijusi lielāka loma nekā paaudžu pēctecībai un pārbaudītām vērtībām. Jēdziens inteligence ir biežāk lietots Austrumeiropā, savukārt

Rietumeiropas ideju radītājus dēvē par intelektuāļiem. Nacionālās identitātes pētnieks E. Smits veido nošķirumu starp intelektuāļiem un inteligēntiem. Saskaņā ar viņa pieeju, intelektuāļiem ir ierādāma primāra loma nacionālisma konceptu, mītu, simbolu un ideoloģijas izveidē. Viņu galvenā darbība ir kultūras radīšanā un tās analīze. Savukārt nacionālisma kustības veidošana un ideju popularizēšana ir tautas inteligences darbības lauks¹¹. E. Smits norāda, ka Eiropā kopš franču revolūcijas laika ir bijušas divas tradīcijas — 1) nacionālās kultūras valodas un 2) kolektīvās brīvības un neatkarības formulējumi. Latvijā svarīga bija kultūras autonomijas, tās nozīmības un senatnīguma pamatojums. Lai saskatītu intelektuāļu nozīmi un lomu moderno nāciju veidošanā, ir jāmin trīs posmu struktūra: 1) mītiskais nacionālisms; 2) kultūras nacionālisms; 3) politiskais nacionālisms. Nacionālisma periodu izpratne izgaismo procesus, kā sabiedrībā attīstās idejas, līdz tās nonāk līdz valstiskuma apziņai un savas valsts dibināšanas nepieciešamībai. 19. gs. vēsturiskie procesi, kurā latvieši nebija izņēmums, veidojās līdzīgi kā daudzām citām jaunajām nācijām.

No bezvēstures sabiedrības, kādi bija latvieši vēl 19. gs. sākumā, pirmie izglītotie jaunās pašapziņas censoni atsaucās uz t.s. *arkla tiesībām* un zemniecību saprata kā sociālo identitāti visiem latviešiem¹². Tā bija pirmo intelektuāļu solidaritāte ar savu tautu, kas pavēra iespēju uzrunāt sabiedrību un sākt pašvērtības veidošanas darbu. 19. gs. vidū un pēdējā trešdaļā ar preses izdevumiem (*Mājas Viesis*, *Pēterburgas Avīzes* u.c.) sabiedrība tika iemācīta saprast sevi kā līdzvērtīgus citām sabiedrībām¹³. Ar mitoloģiskā nacionālisma idejām (tēliem literatūrā un tēlotājmākslā) sabiedrība tika iemācīta (saistībā ar latīņu — *incalcatio* — iepotēšana: indoktrinēšana — lēna iemācīšana) uzvert un pieņemt seno un teiksmaino pagātni kā daļu no personiskās pieredzes. Ne tikai latviešu gadījumā, jaunajām nācijām, kurām

nebija savas rakstiskās vēstures, mitoloģiskā nacionālisma posmā radās mākslas darbi, kuri modināja sevi saprast vēsturē un deva atbildes, kā sevi veidot pašvērtību. Tie norādīja uz zudušiem sakrāliem dārgumiem un mudināja tos atgūt, lai atgūtu sevi vēsturē un tagadnē. Dzeja aicināja mosties tautas dieviem un nākt palīgā (Ausekļa “Gaismas pils”, 1873). Andrejs Pumpurs apliecinā, ka esam kultūrtauta, jo arī mums ir savs eposs — “Lāčplēsis” (1888)¹⁴. Ata Kronvalda “Tēvuzemes mīlestība” (1886) ir J. G. Fihtes “*Rede an die Deutsche Nation*” latviskā versija. Viņš aicina pēc “dedzīgas un dižanas tēvuzemes mīlestības, aicina pēc jūtām, kuras palīdz augt katram un visiem kopā kā tautai”¹⁵. Nacionālo jūtu veidošanā ir iesaistītas emocijas, jo tās savieno sociālo struktūru un dalībniekus¹⁶. Pamudinājumi un aicinājumi, papildīti ar senvēstures ainām mākslas darbos, ir svarīgi 19. gs. pēdējās trešdaļas jaunās latviešu pašizpratnes pieteikumi. Tie ir saistīti ar pirmo izglītoto latviešu gribas izpausmi — atzīt sevi par latvieti kā pretreakciju tendencei aiziet vāciešos vai pārkrievoties. Industrializācijas un urbanizācijas procesa straujas attīstības rezultātā, latvieši arvien lielākā skaitā nonāk pilsētās. Agrarajās sabiedrībās nacionālo jūtu veidošanās ir neskaidra, lai arī ilgi latviešus vieno pašizpratne par piederību zemnieku tautai. E. Smits aizrāda, ka “uzskatīt kādu sabiedrības šķiru par noturīgu kolektīvās identitātes pamatu aprūtinā tas, ka šķiras emocionālā pievilcība ir ierobežota un tai trūkst kultūras dziļuma”¹⁷. Savukārt industriālās sabiedrībās tās tiek veidotas un vadītas no augstās kultūras autoritātēm, kuras nacionalitāti saprot ar piederību kopējai kultūrai¹⁸.

Aspazija: Mans darbs ir augšām celt

Nozīmīgās plejādes pārstāvju J. Alunāna, Kr. Voldemāra, Kronvaldu Ata, Pumpura ideju turpinātāja ir Aspazija, kura, līdzīgi kā daudzie latviešu Atmodas pirmie darbinieki, ieguva vācisku izglītību un varēja arī nekad

nekļūt par latviešu dzejnieci. Zīmīgi un svarīgi, ka vīriešu radošās plejādes darbinieku veikuma stafeti pārņem sievietes, kuras daiļrade līdzinās meteorītam pie latviešu dzejas debesīm. Aspazijas dzejas valoda izmaina, tā modernizē latviešu dzejas valodu, vienlaikus jaredz, kā dzejniece iespaido savu laikabiedrus nacionālās stājas piemērā. No viņas biogrāfijām mēs nevaram uzzināt, ko viņai teica vecāku pieaicinātais privātskolotājs Kārlis Emīls Jansons, kurš viņu ievadīja latvietībā un runāja par ikviena latvieša un latvietes pienākumu strādāt savas tēvijas labā. Maz dzirdēto vārdu “Latvija” pieminēja ar tādu nopietnību un pacilātību, it kā patiešām būtu tāda zeme. Viņa attieksme Elzu Rozenbergu atdeva latvietībai¹⁹.

Jā, viņa kļuva par latviešu dzejnieci, taču jau 1887. g. viņas dzejolis “Jaunā gadā” parādās ar parakstu “Aspazija”. Tā viņa savā vārdā ienesa Eiropas vēstures elpu. Divdesmit divu gadu vecumā Aspazija saprata, ka iestājas par sievietes plašākiem centieniem dzīvē, un ka pašai lemts uzdevums būt par viņas Perikla — tolaik vēl nesastaptā un nepazītā Raiņa — līdzgaitnieci. Aspazijas personībā centrējās protesta gars, tas ir izturējis laika un sabiedrības pārbaudījumus — neatzišanu un tad milzīgus panākumus. Aspazija piesaka savu daiļradi ar senvēstures sižetiem lugā “Vaidelote”, jo senatne sniedz atskatu un tādu kā atspērienu sarunai par to, kas bijām un ko no pagātnes ieraugām par sevi šodien. Tā runā par vispārcilvēcisko, ideālo un cildeno. Laikabiedri īpaši izceļ viņas sacerēto “Prologu”, ko pasūtīja Rīgas Latviešu biedrības 25 gadu pastāvēšanas jubilejai. Ar “Prologu” viņa sevi piesaka kā publiski atzītu dzejnieci. Aspazijas balss ir jaunā poētiskā valoda, vārdi līst kā mūzika un precīzi trāpa sabiedrības sirdi (viņai piedēvē izteikumu — kultūras dvēseles ķermenis). Lugas varone Guna (“Sidraba šķidrāuts”) izsaka dzejnieces pašizpratni: “Man dievi deva izteikt, ko jūs jūtat”. Aspazija ir “kronēta” ar vārdiem — “Dzejniece no Dieva

žēlastības”, jo sajūt sabiedrību un spēj savas izjūtas raidīt sabiedrībai, viņas dzejas valoda rada nebijušu sinerģiju.

Par Aspazijas lugas “Sidraba šķidrants” 1905. g. uzvedumu Rīgas Jaunajā teātrī Jānis Asars rakstīja kā par līdz šim nebijušu notikumu: “Nebūs otra gadījuma latviešu teātra vēsturē, kur lugas pirmizrādei būtu bijuši tik universāli panākumi. Kur ne tik luga, bet visa izrāde bij grandioza drāma.”²⁰ Recenzijā minēts, ka lugas uzvedums bija briesmīgs savā diletantismā, bet skatītāju reakcija negaidīti atzinīgi novērtēta. Pēc simts gadiem teātra zinātnieks V. Hausmanis atšifrē šo paradoksu: “Skatītāji tulkoja lugu un reizē izrādi pēc sava prāta, ietulkoja lugā tādu saturu, kādu paši vēlējas, un tas ir pirmais gadījums mūsu teātra vēsturē, kad skatītāji paši, kā jau minēju, kļūst par izrādes līdzveidotājiem — tās noskaņu, tās pamatdomu skatītāji tulkoja un traktēja pēc sava prāta.”²¹ Gunas vārdos ielikts latviešu pašizpratnes pamudinājums:

Kad stunda sit, tad visi tie,
Kas bija mazi, zemi, nepazīti,
Uz āru nāk un top par varoņiem.

19. gs. pēdējā trešdaļa ir piesātināta ar mitoloģiskā nacionālisma ideju raidīšanu sabiedrībai. Aspazija jau ar lugu “Vaidelote” kļuva par vienu no jaunās, modernās latviešu literatūras jaunradītājām, lai arī tika izmantoti sižeti no teiksmainās pagātnes (lietuviešu). Gadsimtu mijas literatūrā ir populāra romanti-zētu pasaku un teiksm literāra atdzīvināšana kā zināms pretpols kapitālisma racionalitātei un kalkulācijai. Aspazijas lugās un dzejoļos vēl ir romantisma un senvēstures vēstījumi, bet ar lugu “Zaudētās tiesības” viņa ienes kaut ko negaidītu latviešu sabiedrības literārajā un arī publiskajā dzīvē. Luga izraisa skandālu un šķelšanos Aspazijas atbalstītāju rindās. Viņai pietiek spēka un izturības nostiprināt savu personisko stāju. Vienlaikus ar šo konfliktu viņa ienes to kultūras lūzumu, kuru ir tik komplicēti ieraudzīt latviešu kultūrā, kad tā, socioloģiski runājot, “nonāk līdz pilsētai”.

20. gs. sākumā latvieši Rīgā ir lielākā iedzīvotāju daļa (41%), līdzās baltvāciešiem un krievi. Ienākšana pilsētā nozīmēja jaunu iemaņu iegūšanu, prasīja reakciju un uzveres asumu, arī netaisnības saskatīšanu un spēju tai pretoties. Aspazijas savās biogrāfijās atstāta par izturību, kad, nokļūstot publiskā skandāla centrā, līdz tam labvēlīgā latviešu biedrība (pilsoniskā un turīgā latviešu sabiedrība), viņu aicina atteikties no sava darba. Bet viņa ir Guna, kas ir — “Kāda, Kas neļaujas no ceļa sevi bīdīt”.

Lugas “Vaidelote”, “Zaudētās tiesības” un “Sidraba šķidrants” **latviešu nacionālisma ideju veidnē iedod simboliskos spārnus latviešu nācijas pašapziņai.** Luga “Zaudētās tiesības” runā par atsevišķu indivīdu reakciju uz netaisnību, tā iedrošina pārējos sevi saprast kā pašvērtīgus. Tas ir mudinājums pašapziņai un iedrošinājums. Jaunlatviešu idejas arvien drošāk ienāca latviešu sabiedrībā, tās kultūras dzīvē, līdz teātra valodā tās tiek parādītas ar cilvēku uzvedību, ar viņu emocijām. Aizvainojums vai pāridarījums par sociālu netaisnību tiek uztverts un saprasts kā visas tautas tiekšanās pēc pašizpratnes un savām tiesībām. Latviešu literatūrā dominē piederība un saistība ar zemi, zemnieka, zemes līdumnieka, kalpa un gājēja tēmas. Aspazija piesaka sevi intelektuāli — ar ideju par savu tiesību apzināšanu un sava viedokļa aizstāvēšanu, prasību pēc taisnīguma un pāridarītāja sodīšanu. Emocionāla reakcija, privātās dzīves konflikta atsegšana publiskajā sfērā — teātrī —, bija pret tā laika sabiedrības dzīves normām. Aspazijai tas draudēja ar to, ka turīgā pilsonība viņas personu demonizēs vai ignorēs. Tas ir konflikts latviešu kultūras “iekšienē”, kas nav komfortabls nevienai no iesaistītajām pusēm. Uzskatu un viedokļu dažādība liecina par latviešu sabiedrības un kultūras dziļuma dimensijas iegūšanu. Aspazija šo konfliktu iztur un ienes personas viedokļa neatkarības stāju, kura multiplicējās tajās sabiedrības grupās, kuras dodas cīņā ne tikai par sieviešu emancipāciju, bet visas latviešu tautas emancipāciju.

Raiņa atziņu loki

Dzejnieku mūža un daiļrades pētniecība norāda, ka Raiņa daiļradi ietekmēja Aspazija. Par to var pārliecināties katrs, kas ieskatīties Raiņa dienasgrāmatās un vēstulēs. Rainis, Aspazijas iedrošināts, tulko J. V. Gētes "Faustu". Tulkojuma pirmās redakcijas iznāk ar abu dzejnieku autorību. S. Vieses pētījums "Mūžīgie spārni" izceļ Aspazijas dzejas valodas īpašo pienesumu kā fascinējoši lirisku un modernu vienlaikus. "Fausta" tulkojums parāda latviešu valodas pašpietiekamību un iespēju nostāties līdzās vācu valodai. Kultūras nacionālisma veidošanā J. V. Gētes "Fausta" tulkojums ir devums latviešu kultūras pašapziņai un turpina kultūras radīšanu — no mītiskā uz kultūras nacionālismu. Kultūras nacionālismu E. Gelners raksturo kā fundamentālu fenomenu, kas tiecas savienot kultūru ar valsti, dod svarīgu pamatu nacionālai kultūrai. Savas valsts nepieciešamības apzināšanā, ko formulē politiskais nacionālisms, Rainim ir svarīga loma. Ne tikai viņa dzeja un lugas, bet arī dienasgrāmatas un sarakste ir nozīmīga daiļrades daļa. Latviešu literatūrā ir maz galveno varoņu iekšējo monologu, plašāku pašrefleksiju par pasaules kultūras idejām un savu attieksmi pret tām. Rainis privātajā sarakstē un dienasgrāmatās atklājas kā neviena cita latviešu personība, te rodam ieskatu viņa uzskatu evolūcijā, kas, iedrošinot teikt, palīdz mums saprast domu un ideju "internalizēšanas ceļu".

No šodienas raugoties, kā izprast to tālo dienu procesus latviešu kultūrā un sabiedrībā, kas veicināja tautas tapšanu par nāciju? Vai tas bijis pašsaprotami gluds un skaidrs? Kādi literāri darbi paveic šo procesu, par kuru varam teikt — tas piecēla tautu kā nāciju? Jānim Akurateram piedēvē izteikumu, ka latvieši Pirmā pasaules kara bēgļu gaitās aizgājuši kā izveidojusies nācija. Kas bija šie indikatori, kas deva pašizpratni, ka mēs esam nācija? Vēsturnieces Rita Grāvere²² un Laimdota Pērkone²³ uzskata, ka 1905. g. revolūcija iedeva latviešu tautai jaunu grūdienu

pašizpratnē par to, ka esam nevis tauta, bet nācija, kura cīnās par savām tiesībām uz brīvību. To arī šodien apzināmies kā nacionālu un politisku revolūciju, kas veidoja nācijas pamatus. Baltvācu sabiedrība labi izprata ideju lomu revolūcijā, par Raiņa galvu tika izsludināti 1000 sudraba rubļu. Viņu vainojamā revolūcijas veicināšanā, novērtējot dzejoļu krājuma "Vētras sēja" intelektuālo pienesumu revolūcijas rosināšanā. Rainis 1906. g. dienas hronikā raksta: "Es neesmu vadons, es esmu j. (jaunās) strāvas dvēsele."²⁴ Tie ir dzejnieka pašizpratnes meklējumi un mokas, meklējot atbildi jautājumam — kas es esmu? Raiņa atbilde saskan ar mūsdienu nacionālisma pētnieka Entonija Smita konstatējumu, ka intelektuāļi šā vārda tiešajā nozīmē gaužam reti kļūst par nacionālisma līderiem, toties laiku pa laikam mēdz darboties kā padomdevēji, jo intelektuāļu uzdevums ir analizēt un skaidrot kultūru²⁵.

Par Raiņa attieksmi pret latvietību un šī koncepta publisku lietojumu, esot apcietinājumā, 1897. g. pausts rakstā "Vēstules no Latvijai par latviešiem": "Ceturtais latviešu dziesmu svētkos un latviešu etnogrāfiskajā izstādē latviešu iedomība svinēja savu lielāko triumfu [...] toreiz visos latviešu avižu rakstos [...] to vien dzirdēja kā "mūsu tautiņa, mūsu tautiņa", "mūsu tautas" savdabība, nez kāda latviska *an und fur sich* "īpaša latvietība", ja ir iespējams darināt šādu barbarisku vārdu, kas tika saprasts visšaurākā nozīmē kā latviešu noslēgšanās sevī pašos."²⁶ Jēdzienā "latvietība" Rainis sadzird pašizolāciju savā īpašā pašpietiekamībā. Viņa skats ir plašāks par tā brīža saskaņošanas un pašizpratnes veidošanās procesiem. Šo konsekvenci viņš saglabās, intelektuāli tuvākas viņam paliks vispārcilvēciskās vērtības. Šajā laika periodā Raiņa skatījumā latviešu tauta pēc dzimtbūšanas atcelšanas ir uzplaukusi un sāk gatavoties vērienīgai dzīvei Krievijas tautu jūrā. Rainis uzsver, ka vēsture 13. gs. latviešus sastop kā tautu, kas vēl nav paguvusi organizēties par kādu politisku kopumu. Rainis vairākos

darbus min 600 gadu verdzības laiku, arī šajā, bet no sevis pievieno — “mēdz teikt, ka nedienas nomācot vāju raksturu vai talantu, kamēr spēcīgs raksturs cīņā kļūstot tikai vēl stiprāks.”²⁷

Līdz 1915. g. Rainis, kā to rāda viņa korespondence, neredz Latviju kā neatkarīgu valsti. Faktiski tas iezīmē Raiņa sociāldemokrāta pozīciju pret pilsonisko, ko viņš konsekventi saglabā, un viņam to piemin pēc atgriešanās no trimdas Latvijā. Raiņa uzskatu evolūcija norit strauji. Šodien varam minēt, vai tā pamatā ir latviešu strēlnieku varonība Pirmā pasaules kara frontē vai atmiņas par upuriem, kurus nesa 1905. gada revolucionāri, vai satraukums par vēstures notikumu straujo gaitu, kas iespējami sola Latvijas valsts iegūšanu. Izsekojot Raiņa korespondencei, nevaram pateikt, kurā brīdī viņā notiek lūzums. Viņš kļūst par vienu no intelektuāliem līderiem Latvijas valsts idejas promotēšanai Rietumeiropas presē un sabiedriskajā domā. Rainis ir viens no pirmajiem, kurš vēstulēs Natālijai Robiņai konspektīvi un galvenajos vilcienos izstāsta Latvijas vēstures kursu. Viņai dots uzdevums skaidrot presē — kas ir latvieši un kāpēc nav bijusi sava valsts senatnē: “jo tā bija [...] tālu no romiešu kultūras, mazs tautas locekļu skaits, pārvarīgs spiediens no vācu un krievu puses.”²⁸ Viņa skatījums uz vēstures notikumiem, no šodienas raugoties, dažviet ir nepilnīgs un novecojis.

Un vēl 1915. g. 24. un 30. maija vēstulē N. Robiņai viņš raksta: “Latviešiem tendence pēc demokrātiskas nacionālas autonomijas Krievijas valsts piederībā. Republikāniskās tendences ir tikai nedaudziem. Un arī republika domāta kā sastāvdaļa no Krievijas republikas, par kādu domā krievi. Par patstāvīgu latviešu republiku kopsakarā ar citām Baltijas jūras tautām ir runa bijusi tikai literatūrā, bet bez jebkāda mazāka iespaيدا publikā.”²⁹

Briesmu un krīžu brīžos latvieši spēj saņemties un organizēties. To apliecina arī Rainis. 1915. g. viņš uzraksta poēmu “Daugava”, kuru antropoloģe R. Grāvere nodēvē par

latviešu garīgās telpas ekspansijas pamatojumu. Tas ir nācijas pašizpratnes un pašapziņas apliecinājums, ka šī zeme ir mūsu, ka Daugavas abi krasti nav dalāmi. Tā ir nācijas vēsturiskās gribas izteiksme dežaja.

Raiņa intelektuālie uzskati pieder sociālisma un darba tautas atbrīvošanas idejai. 1918. g. 7. novembri vēstulē P. Stučkam viņš jautā, “vai var no kapa celties mūsu tauta, un caur sociālismu dzīvot.”³⁰ Savukārt vēstulē F. Cielēnam viņš atzīst, ka darbošanās Latviešu komitejā Šveicē liek secināt: “Vislabāk ir, ka strādāšu priekš latviešu lietas literāriski.”³¹

Raiņa “Latvieši” — 1910. g. raksts

Interesi raisa Raiņa panorāmiskais notikumu tvērums sociālās netaisnības atspoguļojumā rakstā “Latvieši”. Nosaukumā ietverts tikai tautas etnogrāfiskais apzīmējums, tekstā konsekventi lietots reģiona nosaukums — Baltija (līdzīgi kā K. Baumaņa himnu atļāva dziedāt Latvijas vietā — Baltija). Raksts publicēts krievu valodā 1910. g. Sanktpēterburgā rakstu krājumā par nacionālu kustību veidiem Austroungārijā, Krievijā un Vācijā. Tas ir pasūtījuma darbs, parakstīts ar pseidonīmu R. Pētersons. Rainis skaidro, kāpēc senie latvieši 13. gs., sākoties vācu kolonizācijai, nebija paguvuši izveidot politisku apvienību, jo “Baltijas ģeogrāfiskais stāvoklis. Senais tirdzniecības ceļš, kas to šķērso, auglīgā, daudzu tautību apdzīvotā zeme izskaidro šī novada vētrains vēsturi un pastāvīgos karus, ko lielās kaimiņu tautas izcīnījušas Baltijas dēļ. Tas savukārt bija viens iemesls, kāpēc neviena tauta — ne latvieši, ne igauņi, ne vācieši — nespēja šeit nodibināt patstāvīgas valstis. [...] Tolaik “koloniju šausmas” nebija mazākas kā mūsdienās.”³² Rainis šajā darbā atsedz mums kādu svarīgu un mazāk apzinātu apstākli: “Arāju tauta jau sen vairs nav vienveidīga masa. Zemnieku noslāņošanās sākusies jau kopš 1804. un 1817. gada, t.i., no tā sauktās “zemnieku brīvlaišanas” laika

[..] un viņu stāvoklis kļuva vēl sliktāks nekā dzimtbūšanas laikā [..] jo viņi bija nodoti muižturu patvaļā, un viņu brīvais stāvoklis” bija ļaunāks nekā krievu dzimtbūšana. Šis apstāklis vien ar visām savām sekām izskaidro gandrīz visu turpmāko Baltijas attīstības vēsturi, Baltijas kultūru, visas drausmīgās iedzīvotāju nelaiemes, nemierus, pēdējo gadu notikumus, bez tā nevar saprast arī Baltijas nacionālo problēmu.”³³ Rainis min muižturus latviešus, kuri rentē vai arī atpērk muižas, no raksta mēs vairāk uzzinām, ka latviešu vidū ir izveidojies spēcīgs bagāto saimnieku slānis. 19. gs. vidū ir notikusi noslāņošanās latviešu sabiedrībā, apstāklis, kas maz saprasts un iekļauts latviešu pašapraktā, ļaujot dominēt J. G. Merķeļa “Latviešu” tēlojumam 18. gs. nogalē. Rainis raksta: “Galū galā no “arāju tautas” nošķīrās spēcīgs pilsētas iedzīvotāju slānis, kura rindās bija lieltirgotāji (ar miljoniem apgrozījumu), rūpnieki, kuģu īpašnieki, namsaimnieki un visdažādākie brīvo profesiju pārstāvji — ārsti, advokāti, skolotāji, mācītāji. [..] un, ja vācieši uzskata, ka Baltijas kultūras uzplaukums sācies XIX gadsimta vidū, tad šās kultūras nesēji bija tieši latvieši. Kad carisms atceļ likuma žogus, latvieši sāk spiesties iekšā amatos un tirdzniecībā un sāka izstumt vāciešus.” Tālāk Rainis norāda būtisko — “Taču tikai kopš šā laika Baltijas guberņas tiek uzskatītas par kulturālām un par priekšzīmīgām, salīdzinot ar Krieviju. Baltijas kultūra, par kuru tik daudz runā un ar kuru tik daudz lepojas vācieši, tā ir latviešu kultūra, katrā ziņā tās nesēji, tās subjekti ir latvieši. Vācieši ir iniciatori, un ne vairāk; viņi turēja kultūru, ko paši bija saņēmuši no citām agrāk civilizētām tautām, turēja to Baltijā aiz atslēgas. Latvieši šo kultūru atbrīvoja visas Baltijas un Krievijas labā.”³⁴ Rakstā dota statistika par izglītības līmeni latviešu un vācu vidū. Manuprāt, Rainis izmanto nepareizu statistikas datu korelāciju. Iespējams, dara to apzināti, lai parādītu lielāku analfabētu procentu vācu vidū, salīdzinot ar latviešiem. Raksta vēstījums liecina pretvācu redzējumu

un dod savu vērtējumu par “latviešu revolūciju”. Viņš raksta, ka “jaunais laikposms, kas ilga līdz 1905. g., latviešiem bija viens no smagākajiem tiklab ekonomiskā, kā arī kulturālā ziņā. Līdzšinējais vācu jūgs neizzuda, to tikai pastiprināja jauns — krievu carisma jūgs.”³⁵ Rakstā Rainis izstāsta ļoti svarīgu mūsu vēstures posmu — nacionālās idejas veidošanos un kustības sašķelšanos, jo latviešu sabiedrība noslāņojās. Latviešu turīgo slānis — lielburžuāzija — sāka apzināties, ka viņas intereses ir tuvas vācu lielburžuāzijai, bet 1905. gada revolūcija ir ne tikai pret vācu jūgu, carismu, bet tā ir arī revolūcija pašu latviešu starpā. Rainis 1905. gada revolūciju neredz kā nacionālu revolūciju, lai tā laika sapulcēs tika izvirzīta prasība pēc Latvijas valsts! Viņš uzsver: “Tā nebija, kā grib iegaldot vācieši — himeriska “latviešu nacionāla revolūcija” ar himeriskām 360 “latviešu republiku” prasībām, bet vienkārši zemnieku agrārie nemieri, vērsti pret pārmērīgiem muižnieku spaidiem un pret viņu apetīti. Kopā ar Krievijas pilsētu proletariātu arī Baltijas pilsētu proletariāts piedalījās atbrīvošanās kustībā, apvienojoties ar lauku proletariātu, viņa kopīgās proletariāta prasības ir pietiekami pazīstamas.”³⁶ Rakstā Rainis nespēj noklusēt sašutumu par nežēlīgo izrēķināšanos ar latviešu zemniekiem līdz pat 1907. g., minot, ka Baltijā ir piespriesti visvairāk nāvessodu nekā citos Krievijas apgabalos.

Raiņa politiskās konsekvences izskan arī, raksturojot nacionālo interešu pārstāvjus: “Latviešu buržuāzija lūdz, lai tai dotu tiesības pārstāvēt visu latviešu tautu, kas esot nesagatavota, bet nacionālās idejas apvienota. Tā ir pirmā praktiskā nacionālās ideoloģijas prasība. Taču valsts domes kampaņā latviešu buržuāzija nespēja apvienoties vienā partijā un sašķēlās vairākās.”³⁷ Vai Rainis maldina lasītājus, teikdams, ka “Praktiski latviešu buržuāzijas prasības nonāk nevis pie autonomijas, bet vienkārši pie zemstes.”³⁸

Intelektuāļu loma

Aspazija un Rainis ir latviešu nācijas augstās kultūras veidotāji, ar viņu devumu latviešu kultūra iegūst augstuma un dziļuma dimensiju. Kā personības ar savu stāju un attieksmi, viņi ir daļa no mūsu pašapziņas, ar viņu klātbūtni vēsturē mēs apzināmies nācijas attīstības ceļu. Aspazijas un Raiņa daiļrade, domas un darbi ir kultūras nacionālisma radītāji. Atgriežoties Latvijā, viņi darbojās arī kā politiski līderi, iemantodami svarīgu vietu ne tikai ar savu daiļradi, bet arī respektējamu personisko stāju latviešu kultūrai un pašapziņai.

Katram no viņiem ir bijis savs ceļš pie latvietības. Aspazijai tā bija latviešu kultūras sievietības principa emancipācija, ar kuru kultūrai tika iedota plašākas pasaules elpa. Iedrošinos teikt, ka Aspazijas stāja un attieksme deva nācijai Raini un spēju novērtēt savu dižgaru, kas īpaši izpaudās pēc Raiņa nāves. Aspazijas lugas no senatnes teiku apvītām pagātnes lūgām, ienesa ilgošanos pēc patības un brīvības. Tā ir ne tikai sieviešu emancipācijas tēma, bet visas sabiedrības tiekšanās pēc emancipācijas apziņas. Savukārt Rainis latvietībā nesaskata kultivējamu vērtību, viņš redz valsti un tās attīstību, katra indivīda attīstību lielākos pasaules kultūras un šķiru cīņas pretmetos. Vienīgi Pirmā pasaules kara notikumi arī viņā atmodina latvieti, un top poēma "Daugava", to lasa brīvības cīnītāji ierakumos, un spilgti deklarē pašizpratnes ceļu pie savas valsts.

Tautas kļūšanu par nāciju raksturo augstās kultūras klātesamība — nācijas gara dzīves atveidojumi mākslas darbos vienlaikus iezīmē virsotnes, kuras ir jātiecas sasniegt. Tās pamatus ir ielicis Rainis ar dzeju un lūgām — "Uguns un nakts", "Spēlēju, dancoju", "Jāzeps un viņa brāļi", "Zelta zirgs". Tās ir lugas, kuras simboli un morālās vērtības — nesavtība, piedošana un sevis pilnveidošana — turpina Kronvaldu Ata ideju par pašizpratnes evolūcijas nepieciešamību. Ja 19. gs. beigās, dažu desmitu gadu laikā,

izveidojās tauta, tad 20. gs. sākumā vēl īsākā laika sprīdī tā tapa par nāciju, kas prasīja pēc savas valsts. Latviešu pašizpratne radās īsos laika nogriežņos, kas citām sabiedrībām bija dota vairāku gadsimtu garumā.

Mēdz teikt, ka visos laikmetos kultūra ir atgādinājums, tāpēc Aspazijas un Raiņa gads ir svarīgs gads pārdomām: kas mēs esam? Vai esam nācija, vai mums ir vajadzīga mūsu valsts? Vai esam tikai tauta, kurai vēstures pagriezienos ir bijusi labvēlība iegūt pašai savu valsti, bet esam palikuši bez pašizpratnes, ka esam nācija? Šodien latvietības jēdzienu lieto Latvijas prezidente V. Vīķe-Freiberga grāmatā *Kultūra un latvietība*, kurā piedāvā plašā atvērumā runāt par latviešu kultūras svarīgiem jautājumiem, iedrošina skatīt pasaules procesus attieksmēs ar latvietību. Viņa uzsver, ka tieši trimdas apstākļi radīja papildu interesi par identitāti, valodu un kultūru kopumā³⁹. Latvietības apzināšanās arī šodien ir ceļš pie nacionālās pašapziņas. Šajā ceļā mūs vada un pavada lielo dzejnieku dzīves un daiļrades mantojums, kuru var izteikt metaforā, ka Aspazija latviešu kultūrai iedeva spārnus, bet Rainis — pamatu, kurā dzīvas idejas, kuras virza mūs lielākos mērogos — pāri laikmetu nosacījumiem.

Avoti un piezīmes

¹ Vācija pārvar feodālo sadrumstalotību tikai pēc apvienošanās 1871. g. (pēc franču–prūšu kara). Itālija apvienojās laika posmā no 1865. līdz 1871. g., taču bez Romas un Venēcijas, un tās galvaspilsēta bija Florence. Arī Francijas apvienošanās notika tikai pēc Lielās franču revolūcijas, bet noslēdzās visa 19. gs. garumā. Ar apvienošanos domājot ne tikai politisko vai administratīvo struktūru, bet vairāk — prāta un sajūtu vienotību, to netiešā vai dažbrīd precīzākā formulējumā. Nācija vienotību, tās fundamentālajā nozīmē, saprata kā kultūras vienotību. (sk. Vēbers E. *Peasants into Frenchmen*, Stanford University Press, 1976. P. 95.) Francijai

- vēl bija jāpārvar reģionu valodu barjera — provansāļu, bretoņu, elzasiešu, basku, korsikāņu —, ko veicināja izglītības sistēma, līdz notika pāreja uz literāro franču valodu. Tas bija ilgstošs un sarežģīts process. Arī jēdziens *tēvzeme* radās kā savienotājs starp (privāto, ģimenisko) un sabiedrisko (nāciju).
- 2 Smits E. D. *Nacionālā identitāte*. Rīga: AGB, 1997. 17.–18. lpp.
 - 3 Gellner E. *Nations and Nationalism*. N. Y.: Cornell University Press, 2003 [1983]. 152 lpp.
 - 4 Scheler M. *On Feeling, Knowing and Valuing*. Ed. by Harold J. Bershady. Chicago: University of Chicago Press, 1992. 278 lpp.
 - 5 Smits E. D. *Nacionālā identitāte*. 19. lpp.
 - 6 Breuilly J. Introduction. In: Gellner E. *Nations and Nationalism*. Pp. xvi–xvii. (13.–52. lpp).
 - 7 Berezin M. Secure states: towards a political sociology of emotion. *Emotions and Sociology*. Ed. By Jack Barbalet. Oxford: Blackwell, 2002. 33.–52. lpp.
 - 8 Aspazijas lugas “Zaudētās tiesības” un “Vaidelote” (abas 1894) ir vieni no pirmajiem sieviešu tiesību un brīvas gribas manifestiem ne tikai Latvijas, bet arī visas Eiropas dramaturģijā. Tāpat visā Eiropā tas uzskatāms par ārkārtēju faktu, ka sievietē ir uzrakstījusi lugas, kuras gūst publikā lielus panākumus. Sk. Linda Kusiņas promocijas darbs “Sieviešu jautājums un sievietes tēls latviešu rakstniecībā”. Sk. internetā (7.09.2015) https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5133/23185--Linda_Kusiņa_2013.pdf?sequence=1
 - 9 *The Lonely Crowd. A study of the changing American character*. By David Riesman with Nathan Glazer and Reuel Denney. London: Yale University Press, 1977. 315 lpp.
 - 10 Vipers R. Inteligences vēsturiskā loma. *Burtņieks*. 1927. Nr. 3. 169.–182. lpp.
 - 11 Smits E. D. *Nacionālā identitāte*. 102. lpp.
 - 12 Ķīlis R. Sociālā atmiņa un nacionālā identitāte Latvijā. *Atmiņa un vēsture. No antropoloģijas līdz psiholoģijai*. Rīga: N.I.M.S. 1998. 113.–130. lpp.
 - 13 Zelče V. *Latviešu avīžniecība. Laikraksti savā laikmetā un sabiedrībā 1822–1865*. Rīga: Zinātne, 2009. 487 lpp.
 - 14 Rudzītis J. A. Pumpura eposs “Lāčplēsis”. A. Pumpurs *Lāčplēsis*. Rīga: Zinātne, 1988. 7.–137. lpp.
 - 15 Kronvalds A. Tēvuzemes mīlestība. *Tāgadnei*. Sast. J. Rudzītis. Rīga: Liesma, 1987. 53.–73. lpp.
 - 16 Barbalet J. Introduction: why emotions are crucial. *Emotions and Sociology*. Ed. By Jack Barbalet, Oxford: Blackwell Publishing. 2002. 4. lpp.
 - 17 Smits E. D. *Nacionālā identitāte*. 14. lpp.
 - 18 Gellner E. *Nations and Nationalism*. P. 53.
 - 19 Beitnere D. Sociālais raksturs un “pagrieziens” uz latvietību (socioloģisko teoriju skatījumā). *Letonika. Folklorā*. 2011. 21. (9.–18.) 302 lpp.
 - 20 Asars J. Aspazijas “Sidraba šķidrums”. *Mājas Viesa Mēnešraksts*. 1905. 235. lpp.
 - 21 Hausmanis V. 1905. gada revolūcijas vēsmas teātrī. *Informācija, revolūcija, reakcija: 1905–2005*. Materiālu krājums. Rīga: LNB, 2005. 114.–117. lpp.
 - 22 Grāvere R. Latvieši ceļā no cilts uz tautu un nāciju. Etnoloģisks skatījums. *Es skrēju pār dzīvi un kļuvi par dzeju. Aspazija un Rainis šodienas skatījumā*. Sast. A. Cīrulle, G. Grīnuma. Rīga: Pils, 2007. 7.–28. lpp.
 - 23 Pērkone L. *Latviešu nācijas veidošanās*. Rīga: Latvijas Zinību biedrība. 1990. 49 lpp.
 - 24 Rainis. Vēstules. *Kopotī raksti*. 23. sēj. Rīga: Zinātne, 1986. 226. lpp.
 - 25 Smits E. D. *Nacionālā identitāte*. 102. lpp.

- ²⁶ Rainis. Vēstules no Latvietijas par latviešiem. *Kopotī raksti. 18. sēj.* Rīga: Zinātne, 1983. 162. lpp.
- ²⁷ Turpat, 164. lpp.
- ²⁸ Rainis. Vēstules. *Kopotī raksti. 23. sēj.* Rīga: Zinātne, 1986. 34.–44. lpp.
- ²⁹ Turpat, 43. lpp.
- ³⁰ Turpat, 240. lpp.
- ³¹ Turpat, 241. lpp.
- ³² Rainis. Latvieši. *Kopotī raksti. 23. sēj.* Rīga: Zinātne, 1983. 405. lpp. Pirmpublicējums krievu valodā 1910. g. Sanktpēterburgā. [Формы национального движения в современных государствах. Австро-Венгрия. Россия. Германия. Под редакцией А. И. Костельянского. С.-Петербург, 1910. С. 445–468.]
- ³³ Turpat, 415.–416. lpp.
- ³⁴ Turpat, 418. lpp.
- ³⁵ Turpat, 428. lpp.
- ³⁶ Turpat, 430. lpp.
- ³⁷ Turpat, 431. lpp.
- ³⁸ Turpat, 435. lpp.
- ³⁹ Viķe-Freiberga V. *Kultūra un latvietība.* Rīga: Karogs, 2010. 229 lpp.

FROM THE PEOPLE TO THE NATION: CREATIVE ACTIVITY OF ASPAZIJA AND RAINIS

Dagmāra Beitnere-Le Galla

dbeitnere@gmail.com

Summary

Keywords: *self-awareness, social character, national self-confidence, mythological, cultural and political nationalism*

Formation of the Latvian nation that had started in the 19th century was a complicated period. Baltic German community warned the first Latvian intellectuals not to strive for developing the sense of Latvian self-worth because, for a whole century, Latvians would have neither university, nor theatre. Therefore, there were many who chose a less complicated way — “to transfer to Germans” — to a cultural identity that opened the opportunity to acquire a higher social status for themselves and their children.

At the same time, tsarism strived to attract Latvians' interest concerning their culture, language, and faith — with possibilities of education in the largest universities of Russia as well as involving Latvians in the colonisation of Siberia and other regions of Russia, providing the opportunity to obtain land. Baltic German arrogance and Russian irregular threats of denationalisation were two opposite tendencies in the contradictory environment of which Latvian self-confidence was formed.

The self-awareness of Latvian intellectuals concerning the self-worth of the Latvian language and culture was consolidated between two cultural identities — German and Russian. Within a historically short period of time, Latvians, similarly as Estonians and Lithuanians, through artistic images, transformed their indefinite ethnic community into a modern political nation. In the late 19th century — early 20th century, two peaks loomed out in the Latvian intellectual environment — Aspazija and Rainis. The paper takes a look into the creative activity of both poets and the way how their personal attitude was reflected in the Latvian self-confidence on the way from the people to the nation.